1/8

Periodicitetens Betydning for Herbert Spencers Philosophi

Af

E. F. B. Horn

(Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1885. No. 20)

Christiania

I Commission hos Jacob Dybwad

A. W. Brøggers Bogtrykkeri

1885

Periodicitetens Betydning for Herbert Spencers Philosophi.

Af

Dr. E. F. B. Horn.

(Foredraget i den historisk-filosofiske Klasses Møde 30te Oktbr. 1885.)

I Herbert Spencers Skrifter spiller Periodiciteten eller det Rhythmiske en fremtrædende Rolle[1].

I „First principles" har han flere steds paavist, hvorledes en mangeartet Periodicitet behersker Tilværelsen. Specielt i Kap. XI. Han taler om Rhythmer af forskjellige Længder. Der gives Svingninger af en overordentlig Hastighed, saasom Lys- og Lydbølgerne. Større Længde have de organiske Livs Ernærings- og Aandedrætsrhythmer, ligesaa Forplantelsesrhythmerne, i hvilke de store Rhythmer i Himmellegemernes Bevægelser, Jordens daglige og aarlige Omdreining, afspeile sig. End større Bølgelængde har en anden Art Perioder. Han omtaler saaledes en Periode af 21,000 Aar, ja en paa Millioner af Aar, frembragt ved Forandringer i Jordbanens Excentricitet. Verden befinder sig nu, mener han, i en uoverskuelig Periode af Koncentration, der vil afløses af en Periode af Decentralisation m. m. Denne Periodicitetens Lov er efter hans Mening saa altomfattende, at man ikke kan øine dens Ende eller Begyndelse eller overhovedet tænke sig, at den har nogen saadan. Kommer et Himmellegeme

---

[1] Ueberweg har i sin „Geschichte der Philosophi" kun nogle korte og lidet orienterende Bemærkninger om dette.

ved en eller anden Revolution, f. Ex. et Sammenstød, en Sprængning, til at forstyrre et periodisk Forløb, saa vil denne tilsyneladende Uregelmæssighed kun være et Led i en end større og mere omfattende Rhythmus.

For Biologien og Sociologien har denne Periodicitet ligeledes stor Betydning og vil navnlig have sin Interesse paa Moralens Gebet. Herom har han mange ret fine og gode Bemærkninger i sine „Principles of Morality“, første Del, „the Data of Ethics“. Jeg anfører nogle Ytringer af Femte Kapitel § 28. Han siger, at al moralsk Udvikling gaar i Retning af „Ligevægt“, som han nærmere forklarer at være en bevægelig Ligevægt, „moving eqvilibrium“, hvorom ogsaa i „First principles“ gives fornødne Oplysninger. Han paaviser nu, hvorledes der er en Fremadskriden til Periodicitet fra de lavere til de høiere Dyreklasser, en Fremadskriden, der ogsaa lader sig paavise i Udviklingen fra de ukultiverte til de mere kultiverte Menneskesamfund. „Periodicitet“, siger han, „lader sig blot svagt iagttage i de laveste Dyreklassers indre og ydre Virksomhed. Hvor Livet staar paa et lavt Standpunkt, finde vi overalt et passivt Forhold til tilfældige Indflydelser fra den nærmeste Omgivelse, og dette har til Følge store Uregelmæssigheder i Livsprocesserne. En Polyp indtager sin Føde snart efter korte, snart efter lange Mellemrum, alt efter de ydre Omstændigheder; og Fødens Assimilation sker ved en langsom Udbredelse af den absorberede Del, blot understøttet af de uregelmæssige Bevægelser i Dyrets Krop; og al den Indaanding, som overhovedet finder Sted, er ligeledes uden Spor af Rhythmus. Adskilligt høiere oppe finde vi endnu en ganske ufuldkommen Periodicitet, f. Ex. hos de lavere Mollusker, hvilke, ihvorvel i Besiddelse af et Blodkarsystem, ikke eie noget egentligt Blodomløb, men blot fremvise en langsom Bevægelse af det ubearbeidede Blod gjennem Karrene, snart i en, snart i en anden Retning. Først med en vel udviklet Struktur indtræder en rhythmisk Puls og en rhythmisk Respirationsvirksomhed. Og hos Fugle og Pattedyr kommer dette til, at med stor Hurtighed og Regelmæssighed i disse væsentlige Rhythmer og i Forbindelse dermed stor Vitalvirksomhed og til

denne svarende stor Fordøielsesvirksomhed forener der sig en sammenlignelsesvis stor Regelmæssighed i Ernæringsprocessens Rhythme, ligesom i Rhythmen af Arbeide og Hvile; thi det hurtige Forbrug, som indtræder ved hurtig Pulsation og Respiration, nødvendiggjør en temmelig regelbunden Tilførsel af Næring" o. s. v. Det Samme gjælder, naar vi gaa over til at betragte Menneskene. „Saaledes er det og", siger han, „naar vi stige fra vilde til civiliserede Mennesker og fra de laveste blandt de civiliserede til de høieste. Rhythmen af ydre Handlinger, som udfordres for at opretholde Rhythmen af indre Handlinger, bliver paa engang mere indviklet og mere fuldstændig, idet den sætter den i en bedre bevægelig Ligevægt. De Uregelmæssigheder, som de Existentsvilkaar, under hvilke det primitive Menneske lever, medføre, foraarsage stadigt store Afvigelser fra denne Ligevægts Middelstand — store Oscillationer, hvoraf følger Ufuldkommelighed deri for den nærværende Tid og senere hen en fortidlig Omstyrtelse af Existentsen. Hos saadanne Mennesker, hvis Opførsel vi kalde slet, foraarsages talrige Forstyrrelser i Ligevægtsforholdet ved de Excesser, som karakterisere et Levnet, hvori Periodiciteten ofte bliver afbrudt; og den sædvanlige Følge er, at, da de indre Virksomhedsytringers Rhythme ofte bringes i Uorden, Ligevægtstilstanden, som derved i tilsvarende Grad bliver en ufuldkommen, i Almindelighed bliver af kortere Varighed. En Person derimod, hos hvilken det Modsatte finder Sted, er en saadan, hos hvem der kan danne sig en bevægelig Ligevægtstilstand, som paa engang er rig og langvarig." Andetsteds, navnlig i niende Kapitel § 61, paaviser han, hvorledes denne Fuldkommengjørelse i Periodicitet, eftersom Mennesket naar en høiere Kultur, ikke blot gjælder den enkelte Person, men ogsaa Samfundet. Han sammenligner her Menneskene i et Samfund med Molekylerne i et Legeme, hvilke efter en nyere physikalsk Theori skulle befinde sig i en rhythmisk Bevægelse. For at et physisk Legeme skal bestaa, maa dets Molekyler være saaledes forbundne, at deres respektive Svingninger ikke indbyrdes fortrædige hverandre. Jo uregelmæssigere enhver Molekyls egen Rhythme er, des lettere ere de andre Molekyler udsatte for at

forstyrres i deres Bevægelser. Stiger denne indre Forstyrrelse til en vis Grad, kan Sammenholdet briste. Hos alle lavere Folkeslag mærker man denne Sprødhed i Samholdet, idelige Opløsninger, Itubristninger, Revolutioner og Krige indenfra og udenfra, ligesom naar Molekylerne i et Legeme komme i Kollision. I de høiere, kultiverte Samfundslag derimod vil mere og mere den Periodicitet, som gjør sig gjældende i den Enkeltes Liv, medføre en Respekt for Andres Periodicitet. Herpaa beror Harmonien, den gjensidige Udfyldning, det fælles Arbeide efter Principet for Enheden i Arbeidets Fordeling o. s. v.

Den Metaphysik, som ligger til Grund for en saadan gjennemført Periodicitet paa alle Felter, er let at paavise. Den bestaar nemlig deri, at Skabningen som færdig og fuldendt udgjør et System af Vexelvirksomheder, hvis enkelte Stoffe eller Faktorer hverken forøges eller formindskes, en Grundsætning, der jo er stærkt betonet af alle Positivister. Den samlede Verden vil saaledes udgjøre et System af Muligheder, der, naar det hele System er gjennemløbet, fornyes; og Processen, Rækken begynder da forfra. Thi er Mulighedernes Række engang afsluttet, saa kan man ikke befrygte nogen Forstyrrelse. Ogsaa i de enkelte Dannelser afspeiler dette Totale sig mikrokosmisk. Ere alle Muligheder paa et Felt forbrugte, saa begynde Rækkerne paany[1]. Vi behøve kun at tænke paa Dobbeltstjernerne. Disse bevæge sig om hinanden i en evig Rhythmus. Er der flere Stjerner, bliver Rhythmen kun mere kompliceret. Er nu den hele Stjernemængde engang fra evige Tider færdig, saa vil der ingen Forstyrrelse indtræde i Rhythmen. Sæt derimod, at en vakker Dag en ny Stjerne blev skabt eller en tidligere blev til Ingenting. Dette vilde bevirke en gjennemgribende Forstyr-

[1] I Korthed kan dette bestemmes saaledes: Sæt, der gives 2 Existentser, A og B, hvilke i en Henseende ere samvirkende, i en anden modsatte. Have de nu en Tid virket sammen, hvorved det Fælles hos dem er bleven aktuelt, saa frigjøres derved det andet Moment, der tidligere har været latent, nemlig deres indbyrdes Modsætning. Denne bliver da aktuel og overvinder det tidligere Moment o. s. v. i det Uendelige. Herpaa beror Elektricitetsbevægelser, Attraktion og Repulsion, Himmellegemernes Rhythmer, Pendelsvingninger, i det sociale Liv: Produktions-Konsumtionsperioder, Prisernes Opgang og Nedgang m. m.

relse i den hele tidligere Stjernerhythmus, indtil om Millioner Aar en ny Rhythmus begyndte at gjøre sig mærkbar. Saaledes paa alle Tilværelsens Felter. Spencers Theori har altsaa Sandhed, forsaavidt denne Grundtheori om Skabningen som et fait accompli har sin Rigtighed; og jeg betragter det som et Fremskridt hos Spencer, at han har fremholdt denne Rhythmus og paavist dens Betydning paa saa mange Felter.

Theorien beror dog, som man ser, paa en Dualisme mellem Gud og Verden, der minder om den gamle engelske Deisme. Skaberen har engang, uvist naar og hvorledes, for alle Tider trukket sig tilbage fra Verden, som da overladt til sig selv bliver en „alter Deus“, i sig selv færdig og fuldendt. Indenfor Verden selv opstaar der da en lignende Mængde Dualiteter. Enhver Rhythmus beror paa en Bevægelse mellem visse Hovedfaktorer, f. Ex. mellem Centrifugal- og Centripetalkraft, mellem positiv og negativ Elektricitet, i det Sociale mellem Arbeide og Nydelse, eller, hvad der tildels falder sammen hermed, mellem Egoisme og Altruisme. Hvad dette sidste angaar, skal jeg udvikle mig lidt nøiere, da Spencers egen Begrundelse af den her som ellers stedfindende Periodicitet ikke har forekommet mig fuldkommen klar, ligesom det ikke er frit for, at han er i en vis Modsigelse mod sig selv. Forøvrigt antager jeg, at det ikke er saa vanskeligt at eftervise dens metaphysiske Gyldighed og tillige dens philosophiske Charakter.

Naar han taler om en bevægelig Ligevægt, moving eqvilibrium, da har jeg opfattet dette saaledes, at Ligevægten altid kun er approximativ, fordi der altid ere Momenter af Uro, Uregelmæssighed, Forstyrrelse fra tidligere Tid, som ikke ere eller nogensinde kunne blive tilstrækkeligt overvundne. Paa Kulturens og Moralens Omraade viser dette sig deri, at der i ethvert, endog det mest civiliserede Samfund vil være Levninger af tidligere Barbari. I ethvert Fald gives der jo en Mængde uopdragne eller slette Individer, f. Ex. en Mængde Børn, som endnu ere uciviliserede. Det Ideale hos Spencer er nu dette, at Altruisme og Egoisme ganske forenes, d. v. s. at Mennesket finder sin Glæde og Nydelse i det Arbeide, som befordrer det Heles

Gavn. I et fremskredet Samfund opfatter den dannede Mand ogsaa sit Arbeide som en Nydelse. Hans Intelligents lader ham gjennemskue den hele Rhythmus, se dens Skjønhed og Harmoni og tillige blive opmærksom paa, at paa samme Tid, som han virker for det hele Samfund, giver han ved sit Arbeide Stødet til en gavnlig Bevægelse, der vender tilbage til ham selv. Men et saadant Ideal vilde, hvis det lod sig gjennemføre, lede til et mat og formindsket Arbeide. At Arbeidet er livligt og energisk, kommer af, at man trænger til et Overskud, som komme de Ikkearbeidende, f. Ex. Børn og Oldinge og Syge eller uproduktive Medlemmer, saasom Forbrydere, Krigsfolk, til Gode. Evolutionslæren, Udviklingstheorien medfører denne Mangel paa Idealitet. Herved opstaar da et stærkere og livligere rhythmisk Liv, som nærmere kan bestemmes, og som vil meget ligne en Pendels Svingninger. — Vi skulle se nærmere paa dette, da det belyser den helt igjennem mekaniske Lov, som paa dette Felt gjør sig gjældende.

En Pendels Svingning beror, som bekjendt, paa et vexlende Forhold mellem Tyngde og Træghed. Idet Loddet fra det høieste Udslagsmoment synker nedover, virke Tyngde og Træghed sammen, indtil det kommer i lodret Stilling. Da ophører Enheden af Tyngde og Træghed, og Modsætningen mellem dem indtræder, idet Trægheden, ɔ: Overskuddet svinger Loddet opad, medens Tyngden mere og mere holder tilbage, indtil Tyngden overvinder Trægheden, og Bevægelsen begynder paanyt. — Saaledes virke i Kultursamfundet hos de gode Borgere Altruisme og Egoisme sammen. De finde en Nydelse i Arbeidet. Deres Overskud af Arbeide komme de slettere Borgere tilgode. Disse kunne nok tildels arbeide, men gjøre det med Ulyst, da Altruisme og Egoisme ikke ere forenede hos dem. Det gjælder altsaa ved hint Overskud af Arbeide at fremme den slumrende Altruisme hos disse og bringe dem til det samme Punkt af Altruisme, hvorpaa de gode Borgere staa. Herfor har man da Skoler af alle Slags. Ved hensigtsmæssig Beskatning, der beror paa det Princip, at man erholder det størst mulige altruistiske Udbytte af Enhvers Arbeide med det mindst mulige Brud paa Egoismen, d. v. s. det

mindst mulige Offer, søge ligeledes de gode Borgere at lette de slettes Udvikling til Kulturmennesker o. s. v. Saaledes bliver da Statsoekonomien, hvad den vistnok tildels er, et Slags Maximums- og Minimums-Beregning, der ligeledes tilkjendegiver den gjennemgaaende mekaniske Charakter i hele denne Maade at tænke og philosophere paa. — Men vi se tillige den Selvmodsigelse, som neppe kan undgaaes, hvor Synsmaaden er saa helt igjennem mekanisk.

Selvmodsigelsen, som man maaske allerede har observeret, er denne: Først siger han, at al Evolution — ialfald i den nuværende Verdensperiode — stræber mod et moving eqvilibrium. Denne bevægelige Ligevægt er altsaa E n d e m a a l e t. Alligevel maa det være klart, at hvis dette Maal virkelig kunde naaes, hvad forøvrigt af andre Grunde maa være en Umulighed, saa vilde Ligevægten ikke længere blive bevægelig, men en død; ialfald vilde der indtræde en mat og hendøende Pulsation, der snarere minder om de laveste end om de høieste Dyreorganismer. Spencers Ideal er f. Ex. det, at al Krig skal ophøre. Sæt nu, dette Maal naaedes, saa vilde sandsynligvis paa Grund af Menneskenes Natur en større Søvnighed og Magelighed efterhaanden indtræde. Den evige Fred bevirker rimeligvis et saadant Resultat. Det er netop, som vi saa, Kampen mellem Egoismen og Altruismen, som giver Spænding eller Udslag af Pendelen, medens Foreningen mellem dem giver Nedslag. Overhovedet maa der være Levninger af Raahed, Barbari, Ukultur, Uvidenhed og Dumhed, for at Kulturen kan komme i frisk Aktion, da den ellers ikke faar noget Synderligt at gjøre, ialfald ikke noget Klækkeligt. I alle Tilfælde maa der dog, som sagt, i Samfundet være en Mængde Børn at opdrage, hvis der skal være tilstrækkeligt Liv, Studium og Arbeide. Men Børnene have jo netop ikke naaet frem til fuldt udviklet Rhythmus. De ere jo at regne for vilde eller halvvilde Mennesker. — Her have vi altsaa den Selvmodsigelse, at Verden tenderer mod en fuldkommen Ligevægt, som vi maa bede Vorherre bevare os fra nogensinde at naa. Selve Ufuldkommenheden og Sletheden, det Vilde og Urhythmiske er et integrerende Led i Fuldkommenheden og den sande Rhyth-

mus. — Hvorledes skal denne Modsigelse løses? Jeg skal søge i Korthed at besvare dette Spørgsmaal.

Endskjønt Spencer fra sit agnostiske Standpunkt vogter sig for enhver positiv Udtalelse om, hvad Rum, Tid, Materie og Kraft egentlig er for Noget, hvorledes de opstaa m. m., saa er det dog neppe rigtigt, naar han betragter hele Omverdenen i denne sin Udvorteshed som fuldt ud objektiv. Dette er uvidenskabeligt, da jo Omverdenen slet ikke umiddelbart og fra først af foreligger anderledes end som en Mangfoldighed af Fornemmelser, altsaa som noget i vor Aand eller vort Indre Værende. Naar vi alligevel betragte den som noget udenfor os bestaaende, da sker dette ifølge en Slutning, hvis Rigtighed maa prøves. Viser det sig nu efter en saadan Prøvelse, at Omverdenen i en vis Forstand virkelig er noget Udvortes, saa kan dette dog ikke tages i fuld, absolut Betydning. Det oprindelige Forhold, at Stoffet dog fra først af har været i Aanden, eller m. a. O. at Verden oprindelig har existeret som et Komplex af Ideer i Gud, vil dog aldrig tilintetgjøres[1]. Vi komme til et Resultat, som for nærværende Øiemed ikkun behøves at formes saaledes, at Verden tildels eller i en vis Forstand er udenfor Aanden eller Guddommen, tildels og i en anden Forstand udenfor Gud og Gud altsaa tillige i Verden. Forsaavidt vi nu tænke paa den ene Side af Sagen, at Verden er en fra Gud udskilt, af ham sat og saaledes i sig afsluttet Existentsmasse, vil den blive en „alter Deus", der afspeiler Guddommen, det Absolute, i den storartede Rhythmus, som gjør sig gjældende. Verden er da en Totalitet, der hverken aftager eller tiltager i Mængde, Vægt eller noget andet kvantitativt Forhold. Thi gjorde den dette, saa var den jo ikke i sig fuldkommen eller afsluttet. Herpaa beror da hele den positivistiske Theori om Kræfternes Utabelighed m. m. Periodiciteten er da her ikke

---

[1] Det er fra philosophisk Synspunkt snarere sandsynligt, at en saadan af Guddommen villet og sat Omverden pludseligt afbrydes midt under sit periodiske Forløb. Ialfald er en saadan Tanke om en Verdens Ende svarende til Tanken om en Verdens Begyndelse og giver en fornuftigere Mening end Spencers fortvivlede slette Uendelighed af Perioder.

noget Endemaal, men en alle Tider omfattende Rhytmus. Den anden Side af Sagen, at Verden dog tillige er i Gud og omvendt, hvilken jo er det oprindelige Forhold, kan paa dette sandselige, objektive Omraade ikke gjøre sig gjældende anderledes end som en Tendents til at overvinde Udvortesheden, forkorte og inderliggjøre denne, frembringe en indre Rhythmus, Noget, som især træder os imøde i den organiske Skabning, i den stigende Fuldkommenhed og subjektive Evne hos Dyrene og hos Menneskene gjennem alle Udviklingstrin. Her er det, at vi observere denne Tendents til fuldkommen Rhythmus, men da i Retning af Inderlighed, Periodiciteten som Endemaal, altsaa en Tilbagevenden til det oprindelige Forhold, da Verden var i Gud. Her er altsaa Periodiciteten et saadant moving eqvilibrium, mod hvilket hele Verdensudviklingen tenderer som sit Maal. Hin første Art Rhythmus er af makrokosmisk, denne anden af mikrokosmisk Natur. Nu siger det sig selv, at i enhver Organisme, som baade er noget Udvortes i Tid og Rum og tillige noget Subjektivt, begge disse Arter Periodicitet maa gjøre sig gjældende. Organismen vil ophøre, hvis f. Ex. kun den sidste bliver raadende. Dette forklarer da, hvorfor Spencer tilsyneladende er i en Modsigelse, naar han opstiller et slutteligt Formaal i et moving eqvilibrium, som dog kun kan og bør naaes approximativt; thi et saadant eqvilibrium er jo kun mikrokosmisk, altsaa en Ensidighed. — Spencer har vistnok selv været opmerksom paa disse forskjellige Arter Rhythmus. Jeg behøver her kun at henvise til de tidligere anførte korte Citater af ham. Naar han f. Ex. taler om et Dyrs eller Menneskes ydre Virksomhed, udvortes Periodicitet, f. Ex. deres Arbeide og Hviletid, deres Spise-Forplantelses-Reisetider m. m., saa er disse af forherskende makrokosmisk Natur. Naar han taler om „de indre Virksomhedsytringers Rhythmer“, saasom Fordøielse, Respiration, Blodomløb og fornemmelig de regelmæssige Indtryks Forkortning og Svækkelse ved Vanen, saa ere vi inde paa det mikrokosmiske Omraade.

Da den makrokosmiske Periodicitet afspeiler Guddommens og Aandens Virksomhed, saa kan dette forklare, hvorfor den altid viser sig skikket til at vække Selvbevidstheden og Guds-

bevidstheden. Se herom mine tidligere Afhgr.: Om Personlighedsbegrebets rette Omfang" (1881, No. 6) og „Bem. til Carus' Skrift: „Vergl. Psychologi" (1884, No. 2). Disse Rhythmer ere selvfølgelig kun Vækkelsesmidler for, ikke Skabere af det bevidste Aandsliv, hvilket jo kan sees af deres udvortes, mekaniske Natur.

Hvad endelig den Moral angaar, som Spencer kan opbygge paa de her angivne Præmisser, saa er den vistnok temmelig overfladisk, men alligevel ret god og praktisk. Den svarer i det Hele til det Maal af Dyd, hvortil veltænkende Mennesker kunne drive det, selv gode Christne iberegnet, saalænge disse ere i sit jævne Hverdagslune. Hverdagslunet er nemlig dette daglige, stadigt tilbagevendende Stemningsliv, altsaa netop denne omtalte Periodicitet, fremkaldte ved de store makrokosmiske Rhythmer, der igjen betinge vort Arbeide og vor Hvile og binde Menneskene sammen i industriel eller anden nyttig Gjerning. Her kan i Almindelighed hos gode Borgere Altruisme og Egoisme forenes, uden at det koster synderlig moralsk Anstrengelse, idet ogsaa Vanen bidrager til at holde det Hele jævnt gaaende. — Et høiere Trin i Moral naaes først ved et Gjennembrud fra Aandsdybet, hvilket finder Sted i særligt bevægede Øieblikke. Hint Oprindelige, hvor alt Materielt, Udvortes og Verdsligt og saaledes al denne ydre Rhythmus, disse idelige Hensyn og Betænkeligheder, inddrages og smelter, idet Udvortesheden i Tid og Rum vender tilbage til sit Udgangspunkt i Guddommen, kommer da til sin fulde Ret. Kun under Paavirkning af eller i levende Erindring om saadanne Gjennembrudsstunder, da Aandslivet og det Absolute er i fuld, levende Bevidsthed hos os, kan Mennesket naa et Trin, der rager væsentligt op over Spencers Niveau, et Trin, hvilket han dog betragter som uopnaaeligt. Se The Data of Ethics Kap. XI § 74, hvor han taler om en transscendental Altruisme, der kun existerer i Theorien. Ved en saadan forstaar han en Altruisme, der endog ganske overvinder Egoismen i Menneskets Hjerte, og den mener han existerer kun paa Papiret[1].

[1] Han siger endog, at transscendental Altruisme i Theorien gjerne existerer sammen med brutal Egoisme i Praxis.

Denne Selvmodsigelse, som vi paaviste i Spencers Theori, at Samfundet tenderer mod et Ideal, som det vil være farligt nogensinde at naa, idet hele Livet netop er den af Selvmodsigelsen opretholdte Spænding, er ogsaa følt af Andre, der forøvrigt ikke synes at hylde Spencers Anskuelser, f. Ex. Henrik Ibsen. Smlgn. hans Vers:

Lovfast er jo Slægtens Gang
Ad en evig Vindeltrappe.
Kredsen blir den samme krappe;
Veien altid lige trang.
Viljen blir den samme higende;
Punktet kun bestandig vigende.

Her er det klart, at hvis denne Rhythmus, denne evindelige Spiralbevægelse engang sluttede, idet Maalet, „Punktet“ virkelig naaedes, saa vilde Livet ophøre. Hos Pessimisterne kommer det Samme tilsyne i en noget anden Form. Midt i Livets Elendighed er der et evigt Suk efter Forløsning. Men naar denne Forløsning engang naaes, idet Villien ophører at ville, saa indtræder Døden; thi Livet er intet Andet end Villie.

Trykt 26 November 1885.